

ВИПУСКНИКИ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ ВОЛОДИМИР БОШКО ТА ВІКТОР ЮДЕНИЧ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНИХ СТУДІЙ

Важливим завданням дослідника-біографіста є створення динамічних життєписів, за якими стоять не пам'ятники, відлиті у бронзі, а реальні особистості. Відтак поступово зростає значимість архівних студій як невід'ємної складової застосування біографічного підходу, що особливо яскраво виявляється у спробі репрезентувати життєвий шлях і творчу спадщину найвидатніших діячів Київської духовної академії (1819–1924).

Спробуємо проілюструвати цю тезу на прикладі дослідження біографій двох випускників цього навчального закладу, відомих науковців та освітніх діячів радянської доби Володимира Ілліча Бошка й Віктора Івановича Юденича. Факторами, що єднають цих осіб, є не лише період навчання в КДА та успішна університетська кар'єра, а й необхідність пристосування до радянських реалій (обидва завершили свою кар'єру і земний шлях у 1940-х рр.¹), що, своєю чергою, зумовило свідоме уникання ними згадок про духовно-академічне минуле й

---

¹ В. І. Бошко помер 10 серпня 1949 р., В. І. Юденич – у 1948 р.

спричинило відповідне «забуття» у спробах відтворення їхнього життєвого шляху сучасними дослідниками. Як наслідок, біографічні довідки про обох діячів, наявні в літературі та джерелах відкритого доступу, сповнені помилок і перекошень.

Як з'ясовується, хибні відомості «вкралися» вже в дати і місця їхнього народження. Так, за поширеними даними, Володимир Бошко народився 25 березня 1885 р. в селі Іванівка (нині — селище міського типу) Одеської області. Більшість авторів обмежується одною цією датою, рахуючи її за новим стилем²; деякі дослідники вказують 13 березня за старим і 25 березня за новим стилями³. Натомість, збираючи архівний матеріал до статті про цього діяча для енциклопедії «Київська духовна академія в іменах: 1819–1924»⁴, ми виявили, що 25 березня є датою за старим стилем (6 квітня за новим стилем), а місцем

---

² Див.: Матвеев Г. К., Дубровіна А. Б., Катрич В. М., Колош Є. М. Наукова спадщина професора Володимира Ілліча Бошка / Г. К. Матвеев, А. Б. Дубровіна, В. М. Катрич, Є. М. Колош // Проблеми правознавства. — Вип. 11. — К., 1969. — С. 154; Усенко І. Б. Бошко Володимир Ілліч / І. Б. Усенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 1: А–Г. — С. 266; Усенко І. Б., Міхневич Л. В. Юридичний факультет Київського інституту народного господарства в 20-ті роки ХХ ст.: факти, особистості, проблеми, здобутки // Відроджений заново: Юридичний факультет КНЕУ / за ред. В. Ф. Опришка. — К. : Оріяни, 2003. — С. 31. Інші вказують 13 березня за старим і 25 — за новим стилями (див., наприклад: Хуторян Н. М., Стадник М. П. Бошко Володимир Ілліч / Н. М. Хуторян, М. П. Стадник // Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Т. 9. — К. : Вид. дім «Юридична книга», 2004. — С. 394.

³ Див.: Хуторян Н. М., Стадник М. П. Бошко Володимир Ілліч / Н. М. Хуторян, М. П. Стадник // Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Т. 9. — К. : Вид. дім «Юридична книга», 2004. — С. 394.

⁴ Див.: Юринєць Я. І. Бошко Володимир Ілліч / Я. І. Юринєць // Київська духовна академія в іменах : 1819–1924 : енциклопедія : в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. — Т. 1 : А–К. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. — С. 229–232.

народження — с. Ісерлія (*румун.* Iserlia) Аккерманського повіту Бессарабської губернії (нині — Бессарабського району Республіки Молдова). Про це свідчить власноручно заповнена В. І. Бошком 18 вересня 1914 р. анкета випускника Київської духовної академії, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського ⁵ (далі — ІР НБУВ).

Щодо Віктора Юденича ⁶, то точної дати його народження в літературі віднайти не вдалося. Зазначають (як з'ясувалося, помилково) лише рік — 1880 ⁷. «Малою батьківщиною» В. І. Юденича вважають с. Прісно Чернігівської губернії ⁸. Однак, як виявляється, населеного пункту з такою назвою в межах зазначеної губернії не існувало. Розгадати «ребуси» вдалося, звернувшись передусім до фонду Київської духовної академії (ф. 711), що зберігається в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ (далі — ЦДІАУК). З-поміж численних документів тут відклалося й свідоцтво на укладення шлюбу, надане В. І. Юденичу Правлінням КДА ⁹, в якому чітко вказано дату його народження (31 січня 1889 р. за старим стилем, відповідно — 12 лютого 1889 р. за новим). Місце його народження, на жаль, не зазначене — у цьому документі Юденич фігурує як «сын священни-

---

⁵ Див.: Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). — Ф. 175. — № 1228. — Арк. 2. Ця анкета була надіслана Володимиром Бошком протоієрею Федору Івановичу Титову, який опікувався підготовкою «Биографического словаря выпускников Киевской духовной академии».

⁶ Наша стаття про нього вийде у другому томі енциклопедії «Київська духовна академія в іменах: 1819–1924», видання якого заплановане на 2016 р.

⁷ Див.: Географи Київського університету. Довідник / Олійник Я. Б., Бортник С. Ю., Гродзинський М. Д., Гуцал В. О. та ін. — К.: ВГЛ «Обрії», 2003. — С. 168.

⁸ Див. там само.

⁹ Див.: Прошення доцента Лукьяненко А. и випускника академії Юденича В. о выдаче свидетельства на вступление в брак. — ЦДІАУК. — Ф. 711. — Оп. 1. — Спр. 10185. — Арк. 1.

ка Могилевской губернии». Однак, зважаючи на інший архівний документ (анкету, заповнену В. І. Юденичем 21 червня 1927 р. при вступі до Всеукраїнської асоціації сходознавства, що зберігається у ІР НБУВ¹⁰), де сам діяч вказує місцем свого народження с. Прісно «на Чернігівщині», можна припустити, що його «малою батьківщиною» справді було саме це село, яке за адміністративно-територіальним поділом тогочасної Російської імперії входило до Рогачовського повіту Могильовської губернії (звідси й «сын священника Могилевской губернии»), а нині розташоване у Ветковському районі Гомельської області Республіки Білорусь.

Як бачимо на прикладі щойно зазначеної анкети В. І. Юденича, перекручені відомості про дати і місця народження обох діячів узялися в сучасній літературі не випадково. Зіставлення архівних документів дорадянської та радянської доби, які стосуються В. І. Бошка та В. І. Юденича, переконує в тому, що ініціаторами таких перекручень стали самі ці діячі, змушені приховувати деякі справжні факти своєї дореволюційної біографії за умов комуністичного режиму. Зокрема, вказуючи у зазначеній вище анкеті 1914 р. місцем свого народження с. Ісерлію, в автобіографії від 7 серпня 1939 р. В. І. Бошко пише, що народився в с. Ташлик Аккерманського повіту колишньої Бессарабської губернії, а в автобіографії 1945 р. уже зазначає, що народився в с. Іванівка того ж повіту й губернії. Так само різні відомості про місце його народження фігурують в особових листках з обліку кадрів: у документі від 14 грудня 1945 р. — с. Ташлик, від 7 червня 1946 р. — с. Іванівка Аккерманського повіту, від 23 серпня 1948 р. — с. Іванівка Ізмаїльської обл.¹¹ Зважаючи на те, що Ізмаїльська область у 1954 р. була

¹⁰ Див.: ІР НБУВ. — Ф. Х. — Спр. 24333–24754. — Арк. 413.

¹¹ За можливість ознайомитися з автобіографією та особовими листками В. І. Бошка, що зберігаються в сімейному архіві, принагідно дякуємо його онуці Олені Георгіївні Бошко.

скасована, а її райони ввійшли до Одеської області, цілком не дивним, хоча й аісторичним, є переконання сучасних авторів у тому, що В. І. Бошко народився у с. Іванівці Одеської області. Щодо дати народження, то в автобіографіях і листках В. Бошко вказує дату 25 березня 1885 р. (не уточнюючи, що це дата за старим стилем) або взагалі обмежується лише місяцем і роком («березень 1885 р.»). Лише в особовому листку за 1948 р. біля року народження з'являється помилково підрахована дата «7 квітня н. ст.».

Так само не випадковими виявляються й перекручені відомості про рік і місце народження В. І. Юденича, адже одним із їхніх першоджерел цілком могла бути зазначена вище анкета від 21 червня 1927 р., де він власноручно додає собі віку (вказує, що народився 31 січня 1880 р.) і переміщує рідне с. Прісно з Могильовської губернії до Чернігівської¹².

Вимагають суттєвого уточнення й відомості про освіту В. І. Бошка та В. І. Юденича, наявні в літературі. За даними сучасних авторів, перший закінчив юридичний (1914)¹³, другий — історико-філологічний (1913)¹⁴ факультет Університету Св. Володимира, причому Юденич того ж року встиг, буцімто, закінчити ще й географічний факультет Вищих педагогічних курсів у м. Києві¹⁵. Про наявність у обох діячів духовної освіти й богословських наукових ступенів жодним чином не згадано.

---

¹² Див.: ІР НБУВ. — Ф. X. — Спр. 24333–24754. — Арк. 413.

¹³ Див.: Матвеев Г. К., Дубровіна А. Б., Катрич В. М., Колош Є. М. Наукова спадщина професора Володимира Ілліча Бошка. — С. 154; Усенко І. Б. Бошко Володимир Ілліч. — С. 266; Усенко І. Б., Міхневич Л. В. Юридичний факультет Київського інституту народного господарства в 20-ті роки ХХ ст.: факти, особистості, проблеми, здобутки. — С. 31; Хуторян Н. М., Стадник М. П. Бошко Володимир Ілліч. — С. 394.

¹⁴ Див.: Географи Київського університету. Довідник. — К., 2003. — С. 168.

¹⁵ Див. там само.

Зовсім інша картина постає під час ознайомлення з джерелами з архіву КДА, що зберігаються у фондах ЦДІАУК та ІР НБУВ, та офіційними документами¹⁶. Зокрема, як виявляється, В. І. Бошко, син селянина, закінчив повні курси Ізмаїльського духовного училища (1895–1900), Кишинівської духовної семінарії (1900–1906) та Київської духовної академії (1906–1910). Його випускний твір «Письменные памятники религиозного творчества (видения, знамения, сказания) в эпоху великой Московской смуты», визнаний Радою КДА на підставі відгуків доцента В. Ф. Іваницького та професора В. З. Завитневича «весьма хорошим», зберігається в ІР НБУВ¹⁷. Як засвідчують протоколи засідань академічної Ради, за цей твір і успіхи в навчанні, виявлені під час проходження академічного курсу, В. І. Бошко здобув у КДА ступінь кандидата богослов'я (ухвала від 10 червня 1910 р., затверджена митрополитом Київським і Галицьким Флавіаном (Городецьким) 23 червня 1910 р.)¹⁸. У студентські роки він брав участь у роботі Київського релігійно-філософського товариства, створеного за ініціативи ліберальних професорів КДА у 1908 р.

Як свідчать архівні джерела з фонду Університету Св. Володимира, що зберігаються в Державному архіві м. Києва¹⁹, поряд із богословською В. І. Бошко справді здобув ще одну вищу освіту — юридичну. Після закінчення КДА він отримав відтермінування призначення на ду-

---

¹⁶ Йдеться про опубліковані «Извлечения из журналов Совета Киевской духовной академии» за 1906–1914 рр., що містять відомості про зарахування на навчання, академічну успішність, присудження вчених ступенів, звань, премій, відгуки на кандидатські, магістерські та докторські дисертації, перебіг академічного життя тощо, а також річні звіти про стан Академії, які систематично друкувалися в журналі «Труды Киевской духовной академии» (далі — ТКДА).

¹⁷ Див.: ІР НБУВ — Ф. 304. — Спр. 2081. — 529 с.

¹⁸ Див.: Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. — К., 1910. — С. 378–386, 640–642.

¹⁹ Див., зокрема: Державний архів м. Києва (далі — ДАК). — Ф. 16. — Спр. 1121.

ховну службу (15 вересня 1910 р.) та у жовтні того ж року вступив на історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира. Вже в листопаді 1910 р. був переведений, за власним бажанням, на юридичний факультет, який успішно закінчив 31 травня 1914 р. із дипломом I ступеня. З серпня 1910 до жовтня 1911 р. паралельно відвідував педагогічні курси при Київському учбовому окрузі, які закінчив зі званням дійсного слухача²⁰.

Навчаючись в університеті, В. І. Бошко здійснив перші самостійні кроки у науковій діяльності в царині юриспруденції. Ще восени 1913 р. він підготував конкурсний твір «Ограничение гражданской правоспособности в русском действующем праве» (загальним обсягом 892 с. «большого формата»), в якому виявив ґрунтовне знання предмета і дослідницький хист. На підставі схвального відгуку відомого фахівця з цивільного права професора В. І. Синайського²¹ у 1914 р. Рада університету відзначила вказаний твір золотою медаллю. Маловідомим є також той факт, що в 1913–1914 рр. В. І. Бошко брав активну участь у роботі цивілістичного студентського гуртка під керівництвом В. І. Синайського. Кілька доповідей В. І. Бошка, виголошених на його засіданнях, згодом було опубліковано у збірнику «Труды цивилистического студенческого кружка при Университете Св. Владимира»²². Зважаючи на ці успіхи, не дивно, що після закінчення юридичного факультету В. І. Бошка

---

²⁰ Див.: ІР НБУВ. — Ф. 175. — № 1228. — Арк. 2.

²¹ Див.: Синайский В. И. Отзыв о сочинении «Ограничение гражданской правоспособности в русском действующем праве» / проф. В. И. Синайский // Университетские известия. — К., 1914. — № 7–9. — С. 64–65.

²² Див. його: Правоспособность и дееспособность // Труды цивилистического студенческого кружка при Университете Св. Владимира. — Вып. 2. — К., 1916. — С. 30–43; К аграрному вопросу в России. Гражданская правоспособность крестьян в области землеустройства // Там само. — Вып. 3. — К., 1917. — С. 3–108.

було залишено в університеті професорським стипендіатом кафедри цивільного права і процесу.

Всупереч відомостям, наявним у літературі, В. І. Юденич також пройшов повний цикл духовної освіти. Син священика, після закінчення Могильовської духовної семінарії (1905–1909) ²³ він навчався у КДА (1909–1913), де здобув ступінь кандидата богослов'я (затверджений митрополитом Київським і Галицьким Флавіаном 26.06.1913 р.) ²⁴. Його кандидатський твір «Феофан Прокопович как сподвижник Петра Великого», що також зберігається в ІР НБУВ ²⁵, отримав схвальну оцінку рецензентів — доцента С. І. Чернишева та професора Ф. І. Міщенко. Як один із найкращих вихованців, 3 червня 1913 р. В. І. Юденич вітав урочистою промовою Патріарха Антіохійського Григорія IV (Хаддада) під час його візиту до КДА ²⁶. Завдяки високим успіхам у навчанні й виявленому дослідницькому потенціалу він отримав змогу ще на рік залишитись у КДА у статусі професорського стипендіата (16.08.1913–16.08.1914) ²⁷, спеціалізуючись під керівництвом С. І. Чернишева з російської цивільної історії ²⁸. За опубліковану у збірнику «Учено-богослов-

---

²³ На жаль, нам не вдалося, поки що, встановити, в якому з духовних училищ здобував початкову освіту В. І. Юденич, однак самий факт його навчання в духовному училищі не підлягає сумніву (за інших умов він не мав би змоги вступити до духовної семінарії).

²⁴ Див.: Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1912–13 учебный год. — К., 1914. — С. 647–657, 682–684, 689–691.

²⁵ Див.: ІР НБУВ — Ф. 304. — Спр. 2266. — 628 с.

²⁶ Цій події він присвятив допис, опублікований у академічному журналі. Див.: Юденич В. Из академической жизни / Виктор Юденич // ТКДА. — 1913. — № 7–8. — С. 550–555.

²⁷ Див.: Отчет о состоянии императорской Киевской духовной академии за 1912–1913 учебный год // ТКДА. — 1914. — № 1. — С. 176–177.

²⁸ Достеменно невідомо, за яких саме обставин звіт В. І. Юденича про його заняття у статусі професорського стипендіата КДА та відповідний відгук наукового керівника, доцента КДА Серапіона Чернишева опинились у фонді Університету Св. Володимира, що

ские и церковно-проповеднические опыты студентов Киевской духовной академии LXVI курса (1913 г.)» промову «Поучение на Новый год»²⁹ у 1914 р. Юденич був відзначений Радою КДА премією імені професора В. Ф. Певницького³⁰.

Варто зауважити також, що в 1913 р. син священика й дипломований богослов Віктор Юденич ще більше зміцнив свої зв'язки з духовним середовищем, одружившись із Оленою Миколаївною Браїловською³¹ — донькою на той час ключаря Києво-Софійського собору протоієрея Миколи Олександровича Браїловського (з 1921 р. — єпископ Черкаський Миколай, вікарій Київської єпархії Українського екзархату Російської Православної Церкви, помер 12.02.1925)³². Згідно з інформацією, вміщеною в журналі «Церковные ведомости» (офіційному друкованому органі Св. Синоду)³³, після закінчення терміну професорського стипендіатства В. І. Юденича було призначено (з 16 серпня 1914 р.) на посаду викладача російської цивільної історії Подільської духовної семінарії (м. Кам'янець-Подільський, нині — Хмельницької облас-

---

зберігається в ДАК (див.: Ф. 16. — Спр. 1232). Однак наявність цих документів у зазначеному фонді зовсім не означає, що В. І. Юденич був професорським стипендіатом Київського університету.

²⁹ Див.: Юденич В. Поучение на Новый год / Виктор Юденич // Учено-богословские и церковно-проповеднические опыты студентов Киевской духовной академии LXVI курса (1913 г.). — К., 1913. — С. 373–385.

³⁰ Див.: Отчет о состоянии императорской Киевской духовной академии за 1914–1915 учебный год // ТКДА. — 1916. — № 7. — С. 24–25.

³¹ Олена Миколаївна Юденич (у дівочтві Браїловська) (1891–1976) — випускниця Києво-Подільської жіночої гімназії та Вищих жіночих курсів у Києві (1919). Відома як географ і краєзнавець, автор низки географічних нарисів, у тому числі праці «По річках України» (1938), що витримала кілька перевидань. Працювала редактором видавництва «Радянська школа». Особовий фонд О. М. Юденич (ф. 295, 45 од. зб.) зберігається у ІР НБУВ.

³² Див.: ЦДІАУК. — Ф. 711. — Оп. 1. — Спр. 10185. — Арк. 1.

³³ Церковные ведомости. — 1914. — № 32. — С. 382.

ті). Питання про те, чи заступав він цю посаду, потребує додаткового вивчення, адже, як свідчать відомості, вміщені у «пам'ятних книжках» та адрес-календарях Київської губернії за 1915–1916 рр., В. І. Юденич мешкав у Києві та працював у світських середніх навчальних закладах — зокрема у 2-му Київському жіночому училищі духовного відомства, Фундуклеївській і Києво-Подільській жіночих гімназіях, чоловічій гімназії Л. М. Жука, сільськогосподарському гідротехнічному училищі³⁴. Викладав латинську, німецьку, французьку та російську мови, історію та географію.

Отже, якщо у випадку з В. І. Бошком відомості про його освіту, наявні в літературі, хибують на неповноту, то інформація про освіту, здобуту В. І. Юденичем, взагалі не відповідає дійсності. Як бачимо, в той період, коли він буцімто був студентом історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира (1909–1913), Юденич насправді навчався у КДА³⁵. Звісно, перебуваючи на 4-му курсі, він міг відвідувати популярні серед тогочасних студентів-академістів річні педагогічні курси при Управлінні Київського учбового округу (саме їх він згодом називатиме в анкетах «Вищими педагогічними курсами»), але не мав змоги отримати там спеціалізовану вищу географічну освіту не лише за браком «географічного» чи інших факультетів, а й тому, що ці курси стосувалися здебільшого набуття педагогічних навичок і запезпечували право на викладання у середніх світських навчальних закладах. Ступеня «магістра історичних наук», здобуття

---

³⁴ Див.: Памятная книжка Киевской губернии с приложением адрес-календаря на 1915 г. — К., 1915. — С. 74, 77; Адресная и справочная книга «Весь Киев» на 1915 г. — К., 1915. — С. 464, 469, 470; Календарь: справочная и адресная книга г. Киева на 1916 г. — К., 1916. — С. 504, 505, 521, 527, 599.

³⁵ Зайвий раз пересвідчитися в цьому можна, ознайомившись із відповідними списками вступників і студентів Університету Св. Володимира, які зберігаються в ДАК (див., наприклад: Ф. 16. — Оп. 477. — Спр. 477, 592, 706).

якого приписують В. І. Юденичу в 1914 р.³⁶, не існувало ані в духовних академіях, ані в університетах, а його буцімто магістерська дисертація, присвячена Феофану Прокоповичу, є, як зазначено вище, випускним твором, написаним у КДА на ступінь кандидата богослов'я.

Важко сказати, що саме завадило сучасним авторам біографічних нарисів і довідок, присвячених В. І. Бошко та В. І. Юденичу, звернутися до архівних пошуків та перевірки відомостей про них, «усталених» із радянських часів. Водночас можемо припустити, що, навіть натрапивши на особові справи й документи зазначених діячів, ці автори сприйняли на віру все, що там написано, механічно відтворюючи помилкові відомості у своїх публікаціях. Однак, як з'ясовується, і В. І. Бошко, і В. І. Юденич, із причин і побоювань, цілком зрозумілих за часів «войовничого атеїзму» й масового винищення «церковників» і вірян, свідомо не афішували свою духовну освіту й богословські кандидатські ступені, працюючи в радянських установах. У графі «освіта» обидва діячі зазвичай вказували «вища університетська», а навчальний заклад, у якому її здобули, — Київський університет³⁷. Причому, якщо В. І. Бошко, маючи і богословську, і юридичну освіту, намагався ніде не згадувати про першу, то В. І. Юденич, пристосовуючись до радянських реалій, наважився на ризикований крок, адже подавав у анкетах завідомо неправдиву інформацію про своє дорадянське минуле.

Виходячи із зазначеного, у процесі відтворення пореволюційного і радянського періоду біографій В. І. Бошка

---

³⁶ Див.: Географи Київського університету. Довідник. — К., 2003. — С. 168.

³⁷ Із двох автобіографій і трьох варіантів особових листків з обліку кадрів, що зберігаються в архіві родини Бошків, лише один (особовий листок від 7 червня 1946 р.) містить згадку про навчання у КДА, та й то — на міфічному «історико-філософському факультеті» й за відсутньою в духовних академіях спеціальністю «історик-філософ».

та В. І. Юденича видається важливим не обмежуватися лише «особовими» документами зазначених осіб, а залучати до аналізу ширший комплекс архівних джерел — зокрема й документацію тих освітніх і наукових установ, із якими пов'язана їхня викладацька і наукова діяльність. Застосовуючи такий підхід, нам вдалося знайти у фондах ДАК та ІР НБУВ низку документів, що дозволяють суттєво доповнити й уточнити наявні у літературі відомості про життя і творчість обох київських науковців.

Щодо В. І. Бошка, то його педагогічна діяльність розпочалася власне у революційні часи: з вересня 1917 р. він працював на посаді викладача теорії права Київського юридичного інституту, в 1917–1920 рр. — на юридичному факультеті Київського університету. Одночасно до січня 1920 р. служив секретарем і ревизором матеріальної та комерційної служби Південно-Західної залізниці. У 1918–1923 рр. був членом Головного комітету профспілок робітників і службовців Південно-Західної залізниці. У квітні — листопаді 1920 р. представляв профспілки залізничників у Раді робітничих, селянських і солдатських депутатів м. Києва.

З 1920 р. В. І. Бошко працював за сумісництвом у Київському інституті народного господарства (КІНГ), де обіймав посади лектора і декана факультету експлуатації шляхів сполучення (1920–1923). Після перетворення у 1921 р. колишнього Університету Св. Володимира у Вищий інститут народної освіти ім. М. П. Драгоманова (з 1926 р. — Київський інститут народної освіти, КІНО) і переформатування юридичного факультету університету у правове відділення соціально-економічного факультету КІНГ у лютому–червні 1921 р. В. Бошко склав у Вченій раді цього навчального закладу три магістерські іспити, здобувши науковий ступінь магістра цивільного права і процесу та вчене звання доцента. На жаль, захист його магістерської дисертації «Аліментарна правоздатність», запланований на 13 травня 1921 р., не відбувся з

формальних причин³⁸. Після перетворення правового відділення соціально-економічного факультету на соціально-правовий факультет (24.06.1921) В. І. Бошко став його деканом (обіймав цю посаду до серпня 1921 р., одночасно очолюючи факультет експлуатації шляхів сполучення). Після звільнення у 1923 р. з посади декана факультету експлуатації шляхів сполучення (за власним бажанням) викладав на юридичному (колишньому соціально-правовому) факультеті КІНГ курси «Еволюція соціально-правової думки», «Історія правових інститутів», «Історія політичних вчень». Читав також у КІНО дисципліни «Історія соціально-економічного права» та «Конституція СРСР у зв'язку із загальним вченням про право і державу». Рішенням Комітету зі справ вищої школи від 17 червня 1925 р. був затверджений у званні професора.

Як відомо, паралельно з процесом закриття та реформування класичних українських університетів на початку 1920-х рр. під егідою Народного комісаріату освіти в українських містах активно створювалися нові навчальні заклади (технікуми та інститути) для підготовки спеціалістів вузьких робітничих спеціальностей. На цій хвилі в 1920 р. було підтримано ініціативу В. І. Бошка щодо створення Київського матеріально-господарчого технікуму залізничного транспорту та будівництва (нині — Київський коледж транспортної інфраструктури), директором якого він був понад 10 років (01.12.1920–01.09.1931). Викладав там курси «Торгово-промислове і транспортне право», «Комерційна експлуатація залізничних шляхів», «Професійний рух» та ін.

Після закриття КІНГ (1 жовтня 1930 р.) професор Бошко працював у Київському інституті інженерів шляхів сполучення (нині — Державний економіко-техноло-

---

³⁸ Див.: ДАК. — Ф. Р-871. Київський інститут народного господарства ім. Д. С. Коротченка Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР. — Оп. 2. — Спр. 33.

гічний університет транспорту), де обіймав посади декана економічного факультету і завідувача кафедри економіки транспорту (з 1 жовтня 1930 р. до 1 грудня 1931 р.).

Після відновлення юридичного факультету Київського державного університету з листопада 1937 р. В. І. Бошко був професором кафедри теорії держави і права (читав курси загальної теорії держави і права та історії політичних учень); у 1940 р. став її завідувачем. Одночасно наприкінці 1930-х рр. викладав в Українській академії радянської торгівлі та Київському плановому інституті.

Зовні успішною за радянських часів була й викладацька кар'єра В. І. Юденича. Ще з 1915 р. працюючи в сільськогосподарському гідротехнічному училищі, перетвореному в 1920-х рр. на Київський меліоративний технікум (нині – Національний університет водного господарства та природокористування), з 1924 р. був його професором економічної та фізичної географії³⁹. У 1924–1929 рр. обіймав посаду доцента, а з 1929 р. – професора фізичної та економічної географії КІНО, після реорганізації якого в 1933 р. очолив географічне відділення Київського педагогічного інституту (нині – Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова)⁴⁰. У 1931–1944 рр. був професором економічної географії Київського технологічного інституту шкіряної промисловості (нині – Київський національний університет технологій та дизайну)⁴¹.

Успішно розгорталася в 1920–1930-х рр. і наукова кар'єра обох колишніх студентів КДА. В. І. Бошко, зокре-

---

³⁹ Див.: ДАК. – Ф. Р-633. – Оп. 1. Київський водний технікум ім. І. П. Павлова Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР. – Спр. 34, 38.

⁴⁰ Див.: Там само. – Ф. Р-346. – Оп. 5. Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Гурького Міністерства освіти УРСР. – Спр. 1.

⁴¹ Див.: Там само. – Ф. Р-634. – Оп. 2. Киевский кожевенный техникум районного треста кожевенной промышленности. – Спр. 21.

ма, опублікував у цей період десятки статей і брошур із сімейного права ⁴², а також підручник для вишів «Родинно-подружнє право» (1929) ⁴³. Брав участь у розробленні Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УСРР (упроваджений у 1926 р.), був автором коментаря до цього кодексу (1929 р.). Протягом тривалого часу займався вивченням історії правових учень: його «Очерки развития правовой мысли» (1925) ⁴⁴ до середини 1950-х рр. залишалися чи не єдиним радянським навчальним посібником із історії права.

В. І. Юденич із 1922 р. брав участь у численних наукових експедиціях, що споряджалися для дослідження продуктивних сил СРСР. Був членом (з 20 лютого 1927 р.) і головою (з 21 червня 1927 р.) політико-економічного відділення Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС), у рамках діяльності якого побував із науковими експедиціями майже в усіх регіонах радянського Сходу (Грузія, Абхазія, Вірменія, Азербайджан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан та ін.). Заслужив авторитет як тюрколог і знавець мов кавказьких народів. За результатами своїх досліджень опублікував близько 150 наукових праць ⁴⁵.

Варто відзначити плідну наукову діяльність В. І. Бошка і В. І. Юденича у Всеукраїнській академії наук (із

---

⁴² Див., наприклад: Отделение Церкви от государства. — К., 1917. — 24 с.; Новый земельный закон на Украине. — К., 1918. — 32 с.; Право на существование. — К., 1921. — 14 с.; Право на труд и на полный продукт труда. — К., 1921. — 27 с. та ін.

⁴³ Бошко В. І. Родинно-подружнє право : підручник для вузів. — Х., 1930. — 272 с.

⁴⁴ Його ж. Очерки развития правовой мысли. (От Хамураби до Ленина). — [Х.], [1925]. — XXXVI, 570, [1] с.

⁴⁵ Див., наприклад: Сучасний стан народного господарства у Середній Азії та його перспективи // Східний світ. — 1929. — № 1–2 (7–8). — С. 211–227; Головні проблеми народного господарства Сибіру // Там само. — 1930. — № 12 (3). — С. 111–123; Тембі : фільм про фавну Африки на 6 частин. — Х. ; К. : Література і мистецтво, 1932. — 15 с. та ін.

1936 р. — Академія наук УСРР, з 1937 — АН УРСР), де обидва працювали у складі Комісії Великого Дніпра ⁴⁶, а Володимир Бошко також очолював відділ економіки водного господарства в Науково-дослідному інституті водного господарства України при ВУАН/АН УСРР (з 1 жовтня 1931 р. до 30 листопада 1937 р.) та обіймав посаду старшого наукового співробітника Українського науково-дослідного інституту юридичних наук (з 1 жовтня 1936 р.). Інформацію про це знаходимо у фондах ВУАН, які зберігаються в ІР НБУВ ⁴⁷.

Досі маловідомим є той факт, що в 1933 р. В. І. Бошко підготував до друку працю «Проблема Великого Дніпра», де розкрив значення прогнозованих у результаті розв'язання «Великої Дніпровської проблеми» природно-кліматичних та економічних умов. Але час не був сприятливим для видання цієї книги: у радянському суспільстві вже тривала боротьба зі «старою» інтелігенцією та шкідливим механістичним ухилом у науці. Її відгомін докотився й до праці В. І. Бошка, тиражування якої було призупинено тодішнім віце-президентом АН УСРР, відомим партійним діячем, головою комісії Великого Дніпра О. Г. Шліхтером, який дорікнув керівництву АН УСРР за «непростительный недосмотр» ⁴⁸. Зго-

---

⁴⁶ Ідея «Великого Дніпра» сформувалася на зламі 1920–1930-х рр. і полягала у використанні його ресурсів для потреб різних галузей народного господарства. Передбачалося вирішити транспортні, енергетичні та водогосподарські завдання шляхом спорудження каскаду гідроелектростанцій із водосховищами. Першим ступенем каскаду гідроелектростанцій був Дніпрогес, збудований у 1932 р. У повоєнний час, згідно з планом комплексного використання водних ресурсів Дніпра, було споруджено ще п'ять гідроелектростанцій: Київську, Канівську, Кременчуцьку, Дніпродзержинську та Каховську.

⁴⁷ Про діяльність В. І. Бошка див.: ІР НБУВ. — Ф. Х. — Спр. 16887–16889, 14506–14507, 14508–14509, 14511–14513, 14518, 14519–14520. Про діяльність В. І. Юденича див. там само. — Спр. 22984, 22985, 22986, 22987, 22988.

⁴⁸ Обмежений тираж вийшов друком: Бошко В. И. Проблема Большого Днепра / В. И. Бошко. — М.; Л.: Гострансиздат, 1934. — 88 с.

дом (у 1940-х рр.) вістря партійної критики не оминуло й тритомну працю В. І. Юденича «Курорти України» (Т. 1 : Курорти України; Т. 2 : Курорти Криму; Т. 3 : Курорти Північного Закавказзя), яка, незважаючи на позитивні відгуки рецензентів, так і не вийшла друком. Навіть підручник В. І. Юденича з фізичної географії побачив світ лише після його смерті ⁴⁹.

У роки війни В. І. Бошко перебував у евакуації — спочатку в Саратові (з 5 липня 1941 р. до 10 серпня 1942 р.), де обіймав посади професора Українського державного університету (об'єднані Київський і Харківський університети) та кредитно-економічного інституту (з 20 липня 1941 р. до 15 липня 1942 р.); згодом — у Самарканді (10 серпня 1942 р. — 30 грудня 1943 р.), де завідував кафедрами Ленінградського та Московського планових інститутів. Разом із останнім на початку 1944 р. виїхав до Москви; з 10 січня 1944 р. до 15 травня 1944 р. був його професором.

В. І. Юденич під час війни жив у окупованому німцями Києві. Саме в 1941 р. він закінчив роботу над докторською дисертацією «Розміщення продуктивних сил в Казахській РСР», однак у зв'язку з війною захистити її змоги не мав. Із відродженням Київського університету в 1943 р. обіймав посади професора і завідувача кафедри фізичної географії (1944–1947 рр.). У 1945–1947 рр. був деканом географічного факультету. У 1947 р. звільнений із університету як представник «старої, непрогресивної інтелігенції» ⁵⁰. Можемо припустити, що ця обставина значно погіршила стан здоров'я Віктора Івановича та невдовзі призвела до його смерті на 58-му році життя.

---

⁴⁹ Див.: Загальна фізична географія. Вип. 1 / за ред. В. І. Юденича. — К. : Рад. школа, 1949. — 176 с.; География. Вып. 1. Общая физическая география / под ред. проф. В. И. Юденича. — К. : Рад. школа, 1949. — 184 с.

⁵⁰ Див.: Зміна керівництва на географічному факультеті // За радянські кадри. — 1947. — № 13. — С. 3.

Щодо В. І. Бошка, то після повернення до Києва він очолив юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (з 1 липня 1944 р.). Перебуваючи на посаді декана, одночасно завідував кафедрою теорії та історії держави і права⁵¹. У 1945 р. В. І. Бошко був нагороджений медаллю «За доблесний труд в Великой Отечественной войне» та почесним знаком «Відмінник народної освіти УРСР». Не додавала сили лише тривала хвороба, від якої він помер (1949) на 65-му році життя. Зважаючи на публікацію офіційного некролога в одній із київських газет⁵² та поховання на Байковому кладовищі, можемо констатувати, що якихось серйозних проблем у стосунках із тогочасним партійним керівництвом у нього не було.

Звісно, віднайдені архівні джерела та інші матеріали, згадані у цій статті, лише окреслюють загальні контури біографій В. І. Бошка та В. І. Юденича й залишають чимало прогалин. Укладання повних життєписів цих вартих уваги освітян і науковців ще попереду, тим паче, що біографічні студії завжди залишають простір для нових відкриттів, доповнень, уточнень і деталізацій. Однак, як показує досвід, біографічні дослідження потребують міцного стрижня з фактів, достовірність яких випробовується пошуком і комплексним аналізом архівних джерел.

---

⁵¹ Див.: ДАК. — Ф. Р-1246. — Оп. 23. — Спр. 20.

⁵² Див.: Некролог // Київська правда. — 1949. — № 158. — 12 серпня. — С. 4.